

מאזן התשלומים

1. קווי ההתפתחות העיקריים

מאזן התשלומים של 1964 עמד בסימן החשת שיעור הגידול של הייבוא והאטת שיעור הגידול של הייצוא, אשר הביאו לעלייה חסרת תקדים בעודף הייבוא בסך 124 מיליון דולר — מ"מ 404 מיליון ב"1963 ל"528 מיליון ב"1964. עלייה ניכרת זו משתווה, פחות או יותר, לסך כל העלייה בעודף הייבוא בשלוש השנים 1960 עד 1962.

העלייה הגדולה בעודף הייבוא היתה תוצאה משולבת של מספר גורמים: הגדלת הייבוא כתוצאה מהרחבת הפעילות הכללית במשק; גיאות הביקוש המקומי, אשר הביאה לעליית הייבוא, הן של מוצרי צריכה והן של חומרי גלם מעל לשיעור הגידול של התוצר, ואף פגיעה בהרחבת הייצוא; והגדלת מלאי חומרי הגלם מיבוא. כמו כן פעלו בשנה זו מספר גורמים מיוחדים, אשר צירופם המקרי בחודשים הראשונים של שנת 1964 הביא לעלייה גדולה במיוחד בגירעון בתקופה זו.

שיעור הגידול של הייבוא ב"1964 היה כ"16.5 אחוזים — עלייה של 22 אחוזים במוצרים ושל כ"6.5 אחוזים בשירותים. המחירים היו גבוהים בממוצע ב"1.5 אחוזים מאלה של 1963, ובמחירים קבועים עלה, איפוא, היקפו של הייבוא ב"14.5 אחוזים. עליות מחירים ניכרות התרכזו במספר מוצרי מזון — בשר, סוכר וקפה, וכן במחירי יהלומים גולמיים. בשאר סעיפי הייבוא היו תנודות מחירים קלות בלבד.

שיעור הגידול של הייצוא היה 7 אחוזים בלבד — פחות מ"4 אחוזים במוצרים ו"11 אחוזים בשירותים. אם כי היו תנודות מחירים חריפות במספר סעיפים, קיוו תנודות אלה, בחלקן הגדול, זו את זו ומחירי הייצוא הממוצעים עלו גם הם ב"1.5 אחוזים בקירוב. היקפו הריאלי של הייצוא עלה אם כן ב"5.5 אחוזים.

ב"12 השנים 1953 עד 1964 הגיע שיעור הגידול השנתי הממוצע¹ של הייבוא ל"11.3 אחוזים ושל הייצוא ל"18.5 אחוזים. התוצאה של מגמות אלה היתה עלייה גדלה והולכת בעודף הייבוא בשנים אלה, אם כי אחוז הייצוא מסך הייבוא הלך ועלה.

מאז 1962 עלו מחירי הייבוא והייצוא ב"3 עד 4 אחוזים ומחירי התוצר בארץ עלו באותה תקופה ב"12 עד 13 אחוזים. בשתי שנים אלה חלה, איפוא, הרעה יחסית בין המחירים המקומיים לבין מחירי חוץ לארץ.

אילו היו הייבוא והייצוא עולים כל שנה בשיעור הגידול הממוצע, כי אז היה הייבוא מגיע ב"1963 ל"1,023 מיליון דולר ול"1,139 מיליון דולר ב"1964, והייצוא, ל"581 מיליון דולר ב"1963 ול"689 מיליון דולר ב"1964 (ראה לוח ג"3 ודיאגרמה ג"1). אולם, בפועל היה הייבוא ב"1964 גבוה יותר והייצוא נמוך יותר, בעוד שהמצב ב"1963 היה הפוך. על רקע זה יש לראות את שיעור הגידול הרב בייבוא והמנועט בייצוא ב"1964 לעומת 1963, שכן שיעור זה מושפע מהתנונים של השנה הנוכחית ומהתנונים של השנה הקודמת. כתוצאה מהתפתחות זו גדל כמובן מאוד עודף הייבוא בין שתי השנים.

¹ הממוצע חושב כשיפוע של קו הרגרסיה.

לוח ג' 1

מאזן התשלומים, 1963 ו-1964

(מיליוני דולרים)

1964			1963			
נטר	חובה	זכות	נטר	חובה	זכות	
-528.0	1,177.0	649.0	-404.4	1,011.1	606.7	א. החשבון השוטף
-440.7	790.3	349.6	-310.4	647.5	337.1	1. מוצרים *
-77.5	98.6	21.1	-90.5	105.7	15.2	ממשלה
-9.8	288.1	278.3	3.5	257.9	254.4	שירותים אחרים
334.9	10.4	345.3	346.6	12.7	359.3	ב. ההעברות החד צדדיות
134.2	—	134.2	138.9	3.9	142.8	פיצויים מגרמניה
96.6	4.3	100.9	88.5	3.0	91.5	העברות אחרות של פרטיים
16.9	5.9	22.8	28.5	5.5	34.0	שילומים מגרמניה
8.2	—	8.2	5.9	—	5.9	מענק ממשלת ארצות הברית
0.2	0.2	0.4	0.1	0.3	0.4	סיוע טכני של האו"ם
78.8	—	78.8	84.7	—	84.7	העברות מוסדות
185.2	274.9	460.1	72.7	359.9	432.6	ג. תנועות ההון
251.3	197.3	448.6	170.4	233.7	404.1	1. לזמן ארוך ובינוני
						מילווה העצמאות
24.5	74.2	98.7	23.2	56.2	79.4	והפיתוח
-11.4	21.1	9.7	-10.9	18.9	8.0	הבנק ליבוא וליצוא
12.5	0.1	12.6	18.8	—	18.8	הבנק העולמי
53.5	5.4	58.9	42.7	5.9	48.6	מילווה ממשלת ארה"ב
39.6	72.4	112.0	-38.8	125.5	86.7	הלוואות אחרות
132.6	24.1	156.7	135.4	27.2	162.6	השקעות
-66.1	77.6	11.5	-97.7	126.2	28.5	2. לזמן קצר
1.0	—	1.0	0.3	0.3	—	חשבונות סילוקין
-20.9	20.9	—	-16.8	16.8	—	הלוואות
-21.9	21.9	—	7.3	—	7.3	פיקדונות ממשלת ארה"ב
6.3	—	6.3	21.2	—	21.2	פיקדונות אחרים
						פיקדון בקרן המטבע
-6.3	6.3	—	—	—	—	הבינלאומית
-24.3	28.5	4.2	-109.1	109.1	—	זהב ויתרות מטבע-חוץ
-7.9	1,462.3	1,454.4	14.9	1,383.7	1,398.6	סך הכל (א+ב+ג)
7.9	—	7.9	-14.9	14.9	—	טעויות והשמטות, נטר

* יכוא על בסיס ס"ס ויצוא על בסיס פו"ב.
ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ג' 2

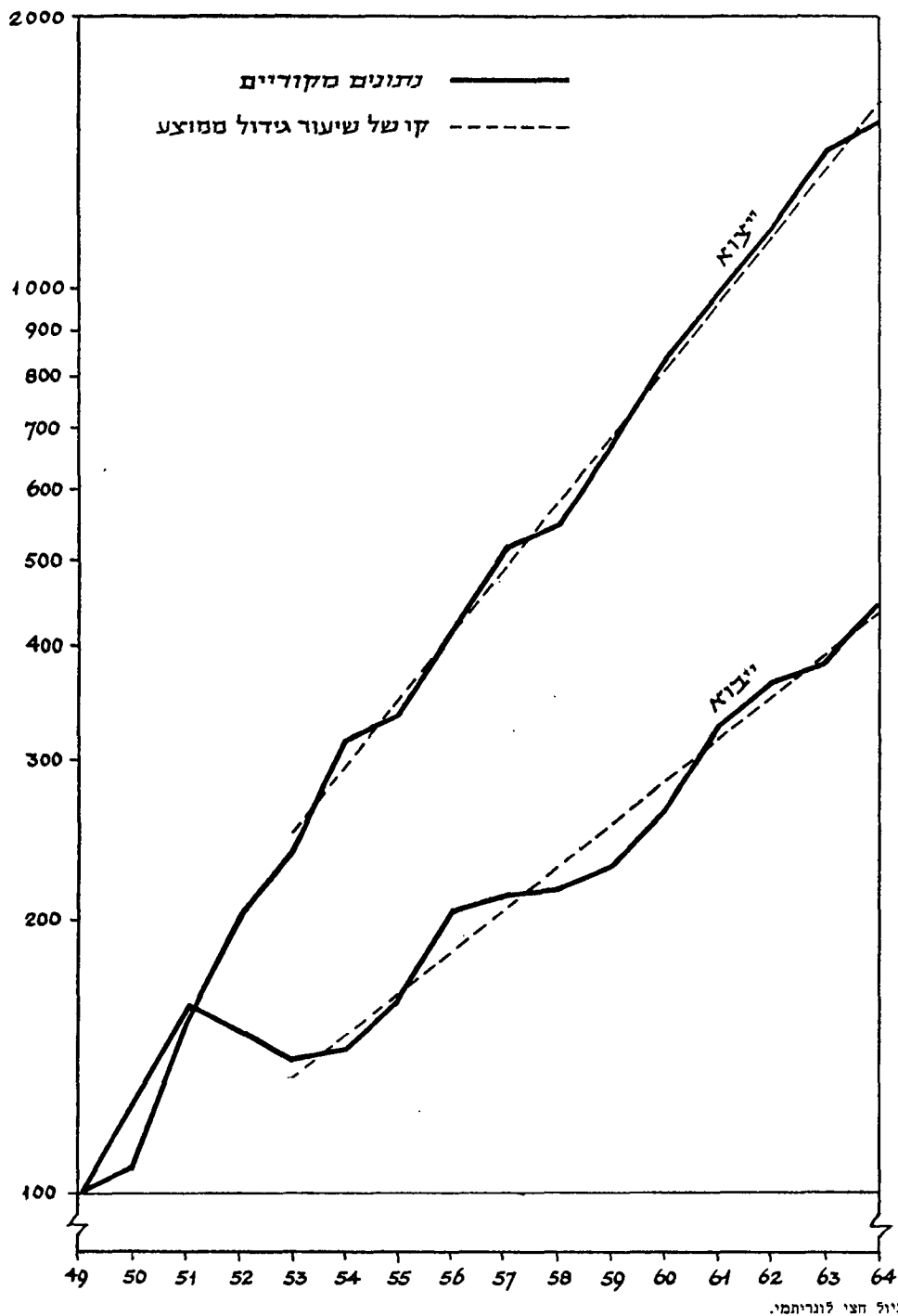
הייבוא, הייצוא ועודף הייבוא, 1962 עד 1964

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת											
בערך		במחיר		בכמות		מחירי 1962		מחירים שוטפים			
1964	1963	1964	1963	1964	1963	1964	1963	1964	1963	1962	
(אחוזים)						(מיליוני דולרים)					
הייבוא											
22.1	5.5	1.9	1.7	19.8	3.7	762.6	636.7	790.3	647.5	613.8	מוצרים
6.4	5.7	0.8	—	5.6	5.7	383.6	363.6	386.7	363.6	344.0	שירותים
16.4	5.6	1.6	1.1	14.6	4.5	1,146.2	1,000.3	1,177.0	1,011.1	957.8	סך הכל
הייצוא											
3.7	24.2	0.6	4.3	3.1	19.1	333.2	323.2	349.6	337.1	271.4	מוצרים
11.1	16.3	2.4	—	8.5	16.3	292.4	269.6	299.4	269.6	231.8	שירותים
7.0	20.6	1.4	2.3	5.5	17.9	625.6	592.8	649.0	606.7	503.2	סך הכל
30.6	-11.0	2.3	-0.8	27.7	-10.3	520.6	407.5	528.0	404.4	454.6	עודף הייבוא

דיאגרמה ג' 1

הייבוא והייצוא, 1949 עד 1964

(מדד = 100)

הייבוא, הייצוא ועודף הייבוא, 1963 ו-1964

(הערכים בפועל בהשוואה לערכים שחושבו על פי שיעור הגידול הממוצע)*

שנה	הייבוא	הייצוא	עודף הייבוא
(מיליוני דולרים)			
1963	1,023	581	442
1964	1,139	689	450
1963	1,011	607	404
1964	1,177	649	528
1963	-12	+26	-38
1964	38	-40	78
(אחוזים)			
1963-64	11.3	18.5	2.5**
1963	5.6	20.6	-11.0
1964	16.4	7.0	30.6

* ממוצע לשנים 1953 עד 1964. הממוצע חושב לפי שיפוע קו הרגרסיה של הייבוא והייצוא בשנים אלה.
 ** ממוצע לשתי השנים. למעשה מראה החישוב שיעור גידול של 3.2 אחוזים ב-1963 ושל 1.8 אחוזים ב-1964.

30 אחוזים מהייבוא המוגדל היו מיועדים לצריכה פרטית — מיעוטו יבוא של מוצרי צריכה ורובו יבוא של חומרי גלם, שהיו מיועדים לייצור מקומי של נכסי צריכה. יותר מ-40 אחוזים מהייבוא המוגדל נועדו להשקעה, כשעיקר הגידול במרכיב זה נבע מהעלייה ברכישת אניות. הגידול בתשומות לייצור שנועד ליצוא הגיע ל-18 אחוזים מהעלייה בייבוא. הייבוא שנועד לצריכה ציבורית גדל אך במעט, וכמו כן היתה כנראה עליית-מה במלאי של חומרי גלם מיבוא.

המרכיב העיקרי בהאטת שיעור הגידול בסך הייצוא היה ירידה גדולה ביצוא ההדרים, לאחר עלייה בשיעור גבוה אשתקד. ירידה גדולה חלה גם ביצוא מוצרי מתכת, שהיה גבוה יחסית ב-1963. עקב מספר משלוחים שבוצעו בראשית אותה שנה. בשאר סעיפי הייצוא התעשייתי לא היתה עלייה אחידה: עלייה גדולה, יחסית, חלה ביצואם של ענפים, שעיקר ייצורם הוא לשוקי חוץ, לעומת זאת הואטה העלייה ביצואם של ענפים, אשר במוצריהם מתחרה השוק המקומי בשוקי יצוא, ובחלק מענפים אלה אף חלה ירידה בייצוא. פעולות הממשלה לעידוד הייצוא היו מצומצמות בהיקפן ומכוונות, במידה רבה, למוצרים שלגביהם קיים ביקוש בארץ. לשם כך נקטה הממשלה בשורה של הסדרים, שכוונתם להגדיל את ריווחיות הייצוא לעומת השיווק המקומי; אך נראה שהיקפם של אמצעים אלה לא הספיק כדי לאזן את השפעת הביקוש המקומי הגואה, ואף לא כדי לגשר על הפער שבין המחירים, שיכול היצרן להשיג בארץ לבין אלה שהוא עשוי להשיג בחוץ לארץ.

הערך המוסף הממוצע בייצוא עלה ב-1964 ב-3 אחוזים בלבד. תופעה זו נעוצה בירידת מחירי ההדרים ובירידה החדה במשקלו של סך הייצוא החקלאי, שהוא בעל ערך מוסף גבוה יחסית, בסך

הייצוא. לעומת עלייה של 7 אחוזים בהכנסות הגולמיות מיצוא, עלה הערך המוסף בייצוא ב-3 אחוזים בלבד.

הגידול הרב בעודף הייבוא לא היה מלווה בעלייה מקבילה בהעברות החד-צדדיות. חלה ירידה בהכנסות השילומים, אשר הגיעו, למעשה, לקיצוץ, וירידה קלה אף בהעברות הפיזיים האישיים מגרמניה והעברות המוסדות. חלקן של ההעברות החד צדדיות במימון עודף הייבוא פחת מ-77 אחוזים ב-1963 ל-57 אחוזים ב-1964. לעומת זאת, חלה עלייה בהיקף ההלוואות לזמן ארוך ובינוני. היקפן של ההעברות החד-צדדיות ותנועות ההון לזמן ארוך, נטו, הגיע ל-585 מיליון דולר בקירוב, ואיפשר ירידה בהלוואות לזמן קצר ואף צבירה של יתרות מטבע חוץ בהיקף מצומצם. יתרות אלה עלו ב-1964 בכ-25 מיליון דולר בלבד, לאחר עלייה ממוצעת של 100 מיליון דולר לשנה בקירוב בארבע השנים, 1960 עד 1963.

2. הייבוא²

בשנת 1964 עלה הייבוא ב-166 מיליון דולר (ב-16.5 אחוזים) לעומת 1963 והגיע ל-1,177 מיליון דולר. עליית המחירים הגיעה ל-1.5 אחוזים והעלייה במחירים קבועים — ל-14.5 אחוזים. התרחבות זו יש לראות על רקע עלייה קטנה, יחסית, בייבוא ב-1963 — 5.5 אחוזים.

ניתן לחלק את סך הייבוא לשלושה סוגים: הייבוא הקשור בפעילות הרגילה של המשק ומגמת צמיחתו בזמן הארוך; זה הקשור בהתרחבות הביקוש הגדולה במיוחד בשנת 1964; וזה הקשור בעיתוי מקרי ובגורמים מקריים אחרים.

כדי להפריד בכל סעיפי הייבוא בין האלמנט ה"מקרי" וה"מיוחד" לבין האלמנט הקשור בהרחבת-יתר של הביקוש יש לערוך מחקר מפורט הרבה יותר, אולם באופן כללי ניתן לציין את הדברים הבאים: הגורם המיקרי החשוב ביותר היה ריכוז של רכישת אניות ברביע הראשון של 1964. כתוצאה מכך הגיע יבוא האניות בחודשים ינואר-מארס ל-27 מיליון דולר ובשנה כולה ל-60 מיליון דולר בקירוב³, בהשוואה ל-16 מיליון דולר בלבד ב-1963. לגורמים מקריים וחד-פעמיים אחרים, היתה חשיבות גדולה בחודשים הראשונים של השנה; במיוחד בלטה בחודשים אלה עלייה ביבוא סוכר, יהלומים ומספר חומרי גלם אחרים. בשנה כולה, היתה חשיבותם של סעיפים אלה מצומצמת הרבה יותר, והעלייה בהם אף קווצה בחלקה על-ידי גורמים מיוחדים אחרים, כגון הקטנת הייבוא של חיטה ושעורה, בעקבות יכולי הברכה המקומיים. עם זאת, מצביעים הנתונים על חידוש המלאי של מספר חומרי גלם, שפחת כנראה בשנת 1963. חלק גדול מהעלייה ביבוא חומרי גלם התרכז ב-1964 במספר מוצרים, שיבואם בשנת 1963 לא עלה או אף פחת.

מבין הגורמים הקשורים באופן הדוק בהרחבת הגדולה בביקוש המקומי יש לציין, מלבד עלייה כללית ביבוא חומרי גלם לצריכה, בראש וראשונה את העלייה ביבוא מכונות הנוסעים — מ-13 מיליון דולר ב-1963 ל-17 מיליון דולר ב-1964. העלייה התרכזה, רובה ככולה, במחצית

¹ פרט לסכום של 35 מיליון דולר, אשר ינוצל ב-1965 ו-1966 לקניית דלק.

² הדין המפורט על יבוא ויצוא של מוצרים מבוסס על הנתונים הנאספים על ידי המדור לסחר-חוץ בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. לשם עריכת אומדני מאזן התשלומים נעשים תיקונים שונים בנתונים אלה כדי להתאימם להגדרות המקבולות במאזן התשלומים. תיקונים אלה הם כלליים ואינם ניתנים בפירוט המתאים לצורכי ניתוח. בדיון בייבוא ובייצוא בפרק זה הועדף בדרך כלל, להתבסס על הנתונים המפורטים של סחר-חוץ; הוכנס תיקון רק בסעיף אחד — שהוא הגדול מכולם — יבוא ויצוא חוור של יהלומים, אשר נוכח מאומדני ה"ברוטו". שאר התיקונים וההתאמות לא יוחסו, בדרך כלל, לסעיף מסויים והובא נתון לגבי המאזן הכללי בלבד, בסוף הלוחות.

³ הממוצע לשנים 1956 עד 1964 — 30 מיליון דולר, ואילו לשנים 1960 עד 1964 — 40 מיליון דולר. התחזית ל-1965-1966 היא 32 מיליון דולר בממוצע.

יבוא מוצרים עיקריים*, 1962 עד 1964

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת				יבוא			
1964	1963	1964	1963	1964	1963	1962	
(מיליוני דולרים)				(מיליוני דולרים)			
(אחוזים)							
90.8	22.6	5.9	1.2	12.4	6.5	5.3	בשר
-42.3	15.0	-11.0	3.4	15.0	26.0	22.6	חיטה ושעורה
39.1	232.5	5.2	9.3	18.5	13.3	4.0	סוכר
63.6	22.2	2.1	0.6	5.4	3.3	2.7	קפה
68.2	46.7	1.5	0.7	3.7	2.2	1.5	טבק בלתי מעובד
7.9	4.4	3.2	1.7	43.6	40.4	38.7	מזון ומשקאות אחרים
27.6	-7.3	6.0	-1.7	27.7	21.7	23.4	זרעי שמן
22.1	-13.5	5.1	-3.6	28.2	23.1	26.7	עץ
104.2	9.1	5.0	0.4	9.8	4.8	4.4	כותנה
32.7	1.0	3.4	0.1	13.8	10.4	10.3	חוטם
23.8	-23.2	1.5	-1.9	7.8	6.3	8.2	טכסטילים אחרים
-50.6	7.2	-4.5	0.6	4.4	8.9	8.3	שמנים ושומנים
18.1	2.3	6.4	0.8	41.8	35.4	34.6	כימיקלים
24.8	-4.3	10.6	-1.9	53.3	42.7	44.6	ברזל ופלדה
32.5	-10.2	4.0	-1.4	16.3	12.3	13.7	מתכות אל-ברזליות
10.2	34.7	9.5	24.0	102.6	93.1	69.1	יהלומים גולמיים, נטו
3.8	11.9	1.7	4.8	47.0	45.3	40.5	דלק
13.7	8.0	8.9	4.8	73.7	64.8	60.0	חומרי גלם אחרים
4.3	-6.7	3.6	-6.1	88.1	84.5	90.6	מכונות
126.3	-19.1	9.6	-1.8	17.2	7.6	9.4	מכשירי קשר
14.3	16.0	2.9	2.8	23.2	20.3	17.5	ציוד חשמלי
30.9	21.0	12.1	6.8	51.3	39.2	32.4	כלי רכב
215.5	-27.8	45.9	-8.2	67.2	21.3	29.5	אניות ומטוסים
40.0	76.5	1.2	1.3	4.2	3.0	1.7	ציוד חשמלי לבית
171.4	75.0	1.2	0.3	1.9	0.7	0.4	רהיטים
35.7	22.1	6.1	3.1	23.2	17.1	14.0	מוצרים מעובדים אחרים
-6.7	16.9	-0.7	1.5	9.7	10.4	8.9	שונות
22.0	6.7	146.4	41.6	811.0	664.6	623.0	סך הכל
..	..	3.6	7.9	20.7	17.1	9.2	בניכוי: החזרות ותיקונים
22.1	5.5	142.8	33.7	790.3	647.5	613.8	סך יבוא המוצרים, נטו

* הלוח מבוסס על פירוט הייבוא לפי סיווג S.I.T.C. בי"ס ספרות, בלוח הובאו כל הסעיפים שהשינוי ביבואם בין 1963 ל-1964 עלה על מיליון דולר.

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הראשונה של השנה, שבה עלה יבוא המכוניות ב־3.5 מיליון דולר, לעומת הייבוא במחצית הראשונה של 1963. בחודש מאי 1964 נודע לראשונה על כוונת הממשלה להעלות את ההיטלים על מכוניות מיבוא, וכתוצאה מכך עלה מייד הביקוש למכוניות יבוא, שהגיע לשיאו בחודשים יולי ואוגוסט. באוגוסט הודיעה הממשלה על העלאת ההיטלים החל בספטמבר, ובשלושת החודשים האחרונים של השנה חלה ירידה חדה ביבוא המכוניות. בסך הכל עלה יבוא המכוניות במחצית השנייה של השנה רק ב־0.5 מיליון דולר, לעומת התקופה המקבילה אשתקד.

העלייה ביבוא מכוניות נוסעים אינה מבטאת את מלוא ההשפעה של רכישת המכוניות על היקף היבוא, הואיל ובשנת 1964 גדל ב־50 אחוזים בקירוב מספר המכוניות שהורכבו בארץ, שמרכיב הייבוא בהן הוא גדול. משקל מכוניות אלה בסך מכוניות הנוסעים שנמכרו עלה מ־20 אחוזים ב־1963 ל־22.5 אחוזים ב־1964. את השפעת העלאת המיסים על מכוניות יבוא והורדת המיסים על חלק מהמכוניות מייצור מקומי ניתן לראות בכך, שחלקן של המכוניות המורכבות בארץ בכלל מכוניות הנוסעים שנמכרו עלה מ־19 אחוזים במחצית הראשונה של 1964 ל־27 אחוזים במחצית השנייה.

יבואם של מספר מוצרים מוגמרים אחרים עלה, אומנם, בשיעור רב בעקבות הגידול בביקוש והליברליזציה של הייבוא, אולם משקלם בסך הייבוא הוא קטן מאוד. על אלה ניתן למנות יבוא של ציוד בית חשמלי, רהיטים, משקאות, ממתקים, תבלינים, ומוצרי הלבשה והנעלה. יבואם של כל המוצרים האלה הגיע ל־4.8 מיליון דולר ב־1963 ועלה ל־8.1 מיליון דולר בשנת 1964. אומנם זוהי עלייה של כשני שלישים, אולם משקלם של סעיפים אלה בייבוא הגיע גם בשנת 1964 לפחות מאחוז אחד מהייבוא כולו, והגידול בהם — לפחות מ־2 אחוזים מסך הגידול בייבוא. מבין סעיפי יבוא אחרים, יש לציין עלייה גדולה ביבוא בשר, עם חידוש הייבוא של בשר קפוא בקנה מידה גדול, עלייה בורעי שמנים לעומת ירידה בשמנים, וכן עלייה גדולה במספר חומרי גלם — במיוחד עץ, חומרי גלם לתעשיית הטקסטילים, כימיקלים ומתכות — שכנראה חלה בהם אגירת מלאי.

לוח ג' 5

יבוא השירותים, 1962 עד 1964

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת		1964	1963	1962	
1964	1963				
(אחוזים)		(מיליוני דולרים)			
18.6	27.5	12.1	10.2	8.0	הובלת נוסעים
18.0	-0.5	71.3	60.4	60.7	הוצאות הובלה אחרות
18.1	2.8	83.4	70.6	68.7	סך כל שירותי התחבורה
-1.8	46.2	37.3	38.0	26.0	נסיעות לחוץ לארץ
22.5	11.5	38.1	31.1	27.9	ביטוח
15.6	3.3	83.0	71.8	69.5	שירותי הון
-6.7	-7.1	98.6	105.7	113.8	ממשלה, לנמ"א
-0.2	21.8	46.3	46.4	38.1	שירותים שונים
6.4	5.7	386.7	363.6	344.0	סך הכל

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

יבוא השירותים עלה ב־6.4 אחוזים, שיעור נמוך בהרבה מיבוא המוצרים ודומה לשיעור הגידול של יבוא השירותים ב־1963.

ביבוא שירותי תחבורה היתה עלייה ניכרת בשיעור 13 מיליון דולר בקירוב, שהם 18 אחוזים, לאחר יציבות בשנת 1963. עיקרה של העלייה נובע מהגדלת הוצאות ההפעלה של הצי הימי והאווירי בחוץ לארץ. עם הגדלת הייצוא של שירותי התחבורה¹ 2 מיליון דולר מסך העלייה נובעים מעלייה בסעיף של הסעת נוסעים ישראלים. עם זאת, לא עלו הוצאות התיירות של ישראלים בחוץ לארץ ומספר הישראלים היוצאים אף פחת ב־15 אחוזים. תופעה זו נעוצה בהטלת מס נסיעות חוץ ובהפסקת הנסיעות לקפריסין, אשר גרמו להעלאת הסכום המינימלי הדרוש לנסיעה לחוץ־לארץ. לפיכך, פחת מספר היוצאים וגדלו הוצאות הנסיעה הממוצעות.

ביבוא שירותי הון נמשכה העלייה, המייצגת בעיקר עליית תשלומי הריבית לחוץ לארץ, עם הגדלת החוב החיצוני של המדינה; סך תשלומי הריבית לחוץ לארץ עלה מ־46 מיליון דולר ב־1963 ל־50 מיליון דולר ב־1964.

שיעור המס הממוצע, נטו, החל על הייבוא כמעט שלא השתנה, לעומת העלאת מס נסיעות חוץ והעלאת מיסים במסגרת מדיניות הליברליזציה, הורד המכס על מספר מוצרי מזון, במטרה לקזז עלויות מחירים, שחלו בחוץ לארץ ולמנוע את ייקורם לצרכן בארץ. בממוצע היה ב־1964 המס על יבוא סחורות 65 אגורות לדולר, על יבוא שירותים — 6 אגורות לדולר, ועל כל הייבוא — 45 אגורות לדולר.

(א) ייעודי הייבוא

בייבוא ניתן להבחין בין שני חלקים: חלק אחד המיועד באופן ישיר לשימושים סופיים וחלק אחר שהוא יבוא מוצרים ושירותים, המהווים תשומות בתהליכי הייצור של המשק. חלקו השני של הייבוא הסתכם ב־60 אחוזים בקירוב מסך הייבוא, הן ב־1963 והן ב־1964.

חלקו של הייבוא המיועד לשימושים סופיים עלה ב־1964 ביותר מ־60 מיליון דולר במחירי 1962 לעומת עלייה בסך 40 מיליון דולר בקירוב ב־1963. עיקר הייבוא המוגדל היה מיועד ב־1964 להשקעות, במיוחד רכישת אניות ומכשירי קשר. ביבוא נכסי השקעה אחרים חלו שינויים קלים בלבד: עליית־מה ביבוא כלי רכב וציוד חקלאי, לעומת ירידת־מה ביבוא ציוד לתעשייה ולבניין. יש לציין שב־1963 לא עלה כמעט יבוא הציוד לתעשייה ולבניין, וב־1964 חזר הייבוא לרמתו ב־1962.

ביבוא מוצרים ושירותים, המיועדים באופן ישיר לצריכה, חלה עלייה של פחות מ־10 מיליון דולר, לעומת יותר מ־20 מיליון דולר ב־1963. ההאטה בעליית יבוא סחורות ושירותים לצריכה פרטית קשורה בעיקר בנסיעות לחוץ־לארץ. ההוצאות על נסיעות אלה עלו ב־12 מיליון דולר ב־1963, ואילו ב־1964 חלה בהן ירידה קלה. העלייה ביבוא מכוניות נוסעים היתה גם היא גדולה יותר ב־1963, לאחר שבמחצית השנייה של 1964 בעקבות העלאת המס על מכוניות נוסעים מיבוא, לא עלה יבואן על זה של המחצית השנייה של 1963. העלייה ביבוא נכסי צריכה ב־1964 היתה מורכבת מעלייה ביבוא מכוניות, נכסי צריכה בני־קיימא, ריהוט, מזון ומשקאות.

מחירים של סך נכסי הצריכה המיובאים עלה ב־2 אחוזים בלבד, אולם במספר מוצרים היתה עליית מחירים גדולה מאד בשווקים הבינלאומיים, כגון פולי קפה, שמחירים עלה ב־30 אחוזים, וסוכר שהמחיר ששולם עבורו ב־1964 עולה ב־50 אחוזים בממוצע על זה של 1963. עליית המחירים צריכה היתה, לכאורה, לגרום להקטנת צריכתם של מוצרים אלה, אולם הממשלה קיזזה את העלייה במחירי היבוא, בהורדה מקבילה של המכס או בהעלאה של התמיכות כדי למנוע

¹ הואיל ונתוני יבוא המוצרים נרשמים במחירי סיף, אין הוצאות הובלתם נכללות ביבוא שירותי תחבורה.

לוח ג' 6
הייבוא, 1962 עד 1964

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת						1964	1963	1962	
בערך		במחיר		בכמות					
1964	1963	1964	1963	1964	1963				
(מיליוני דולרים)						(אחוזים)			
42.8	29.9	2.3	23.6	40.0	5.1	52.7	36.9	28.4	מוצרים לצריכה
45.0	30.7	1.0	1.3	43.6	29.0	21.6	14.9	11.4	צריכה שוטפת
									מוצרים בני קיימא
43.4	30.2	1.8	16.3	40.9	12.0	74.3	51.8	39.8	סך הכל
									תשומות לייצור
10.1	38.7	7.3	1.3	2.6	36.9	102.6	93.2	67.2	יהלומים (נטו)
16.8	-2.5	1.6	0.4	15.0	-2.9	371.8	318.2	326.5	תשומות אחרות לייצור
15.3	4.5	3.0	0.6	11.9	3.9	474.4	411.4	393.7	סך הכל
4.0	19.3	-3.8	—	8.1	19.3	49.6	47.7	40.0	דלק
									נכסי השקעה
264.6	-24.4	—	—	264.6	-24.4	59.8	16.4	21.7	אניות ומטוסים
10.0	1.3	2.0	0.6	7.8	0.7	132.2	120.2	118.6	נכסי השקעה אחרים
40.6	-2.6	1.4	0.5	38.7	-3.1	192.0	136.6	140.3	סך הכל
22.1	5.5	1.9	1.7	19.8	3.7	790.3	647.5	613.8	סך כל יבוא המוצרים
6.4	5.7	0.8	—	5.6	5.7	386.7	363.6	344.0	סך כל יבוא השירותים
16.4	5.6	1.6	1.1	14.6	4.5	1,177.0	1,011.1	957.8	סך הייבוא

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

חלוקת הייבוא לפי ייעודים, 1962 עד 1964

(מיליוני דולרים, מחירי 1962)

סך הייבוא בפועל	שינויים במלאי, טעויות והשמטות	סך הכל	יצוא	השקעה* גולמית	צריכה ציבורית	צריכה פרטית	
תשומות לייצור **							
605	—	605	220	94	26	265	1962
608	-73	681	253	100	35	293	1963
693	-65	758	279	111	39	329	1964
תשומות לשימושים סופיים							
353	—	353	—	135	154	64	1962
392	—	392	—	148	156	88	1963
453	—	453	—	199	157	97	1964
סך הכל							
958	—	958	220	229	180	329	1962
1,000	-73	1,073	253	248	191	381	1963
1,146	-65	1,211	279	310	196	426	1964
העלייה או הירידה במיליוני דולרים							
תשומות לייצור							
3	-73	76	33	6	9	28	1963
85	8	77	26	11	4	36	1964
תשומות לשימושים סופיים							
39	—	39	—	13	2	24	1963
61	—	61	—	51	1	9	1964
סך הכל							
42	-73	115	33	19	11	52	1963
146	8	138	26	62	5	45	1964
העלייה באחוזים							
תשומות לייצור							
0.5	...	12.6	15.00	6.4	34.6	10.6	1963
14.0	...	11.3	10.28	11.0	11.4	12.3	1964
תשומות לשימושים סופיים							
11.1	...	11.1	—	9.6	1.3	37.5	1963
15.6	...	15.6	—	34.5	0.6	10.2	1964
סך הכל							
4.4	...	12.0	15.0	8.3	6.1	15.8	1963
14.6	...	12.9	10.3	25.0	2.6	11.8	1964

* לרבות חלק מההשקעות במלאי של המשק מייצור מקומי.

** התשומות לייצור חולקו כאן בהתאם לייעודים, ולפי מרכיבי יבוא קבועים של 1962 ב־80 ענפי משק, והקצאת תפוקות ענפים אלה לייעודים. מספרים אלה אינם מבטאים, על כן, החלפת יבוא (חיוכית או שלילית) בתהליכי הייצור עצמם, אלא אך ורק שינויים בהיקף הייבוא, הנובע מהנדלת היקף השימושים ושינויים בהרכבם.

עליות מחירים בארץ. ההכנסות ממכס המוטל על סוכר, בשר קפוא, קפה ואורז הסתכמו ב־45 מיליון ל"י בקירוב, הן ב־1963 והן ב־1964, למרות שההוצאה בדולרים ליבואם של מוצרים אלה עלתה ב־40 אחוזים.¹ מדיניות זו של "ספיגת" התייקרויות בחוץ־לארץ על ידי הממשלה מנעה את הצרכן הישראלי מלהגיב על עליות מחירים בהקטנת הקניות ובמעבר לצריכת מוצרים אחרים, הזולים יותר למשק.

העלייה ביבוא מוצרים ושירותים, המהווים תשומות לייצור הסתכמה ב־85 מיליון דולר (במחירי 1962), שהם 14 אחוזים. עלייה זו נעוצה, ברובה בעלייה בתפוקות המשק ושינוי הרכבן. התוצר הלאומי הגולמי עלה השנה ב־10 עד 11 אחוזים. בהנחה של קביעות במרכיבי הייבוא בכל אחד מ־80 ענפי המשק צפויה היתה עלייה בשיעור 11–12 אחוזים בתשומת הייבוא לייצור השוטף. אך כיוון שבפועל עלה יבוא זה ב־14 אחוזים ניתן להסיק, שחלה, כנראה, עליית־מה בצבירת מלאי מיבוא.

ב־1963 היתה תופעה הפוכה. הייבוא בפועל לא עלה כמעט, למרות שהגדלת התפוקות ושינוי הרכבן חייב, בהנחה של מרכיבי יבוא קבועים, עלייה של יותר מ־12 אחוזים בתשומות לייצור. המסקנה המתבקשת מכאן היא שחלה ירידת מלאי מיבוא ב־1963 וחידוש חלקי של המלאי ב־1964. ואומנם, כפי שכבר צויין, חלה ב־1964 עלייה גדולה ביבוא מספר חומרי גלם אשר יבואם לא עלה או אף פחת ב־1963.

סיווג יבוא התשומות לייצור, בהתאם לייצודי התפוקות שלהן הוא נועד, מראה שמתוך העלייה של 85 מיליון דולר, נועדו 36 מיליון דולר לצריכה הפרטית. בסך הכל הגיע, איפוא, הגידול בייבוא, שנועד לצריכה הפרטית, ל־45 מיליון דולר שהם 30 אחוזים מסך העלייה בייבוא. 9 מיליון דולר נועדו לצריכה באופן ישיר, ו־36 מיליון דולר נכללו בייצור המקומי לצריכה. סך העלייה בייבוא לצריכה פרטית הסתכם ב־11–12 אחוזים ומרכיב הייבוא בצריכה לא השתנה.

מסך העלייה ביבוא תשומות לייצור, נועדו 26 מיליון דולר ליצוא, כלומר עלייה של כ־10 אחוזים. למרות שהיקף הייצוא עצמו עלה במחירים קבועים ב־5 אחוזים בלבד. חלה, איפוא, עלייה במרכיב הייבוא בייצוא וירידה במרכיב הערך המוסף, התפתחות הנעוצה בירידת משקלו של הייצוא החקלאי, שבו מרכיב הייבוא נמוך — לעומת עלייה במשקלו של הייצוא התעשייתי, שמרכיב הייבוא שלו גבוה.

(ב) הייבוא לפי ארצות

גם ב־1964 היו מקורות הייבוא העיקריים ארצות השוק המשותף (29 אחוזים), ארצות הברית (כ־25 אחוזים) והממלכה המאוחדת (19 אחוזים). עם זאת חלו מספר שינויים בחלקו היחסי של הייבוא מהארצות השונות.

במשקלו של הייבוא מארצות השוק המשותף חלה ב־1964 עלייה ניכרת, אשר התרכזה בעיקר, בנכסי תצרוכת בני־קיימא ובנכסי ההשקעה. חלק ניכר מהעלייה ביבוא נכסי ההשקעה מארצות השוק המשותף יש לזקוף לאניות, שנרכשו ברובן בארצות המשותפות אליו. מאידך, חלה ירידה במשקלו של יבוא נכסי התצרוכת לצריכה שוטפת מארצות השוק המשותף; בסעיף זה עלה משקלן של ארצות ההסכמים המסחריים, הודות לרכישת סוכר מפולין, מהונגריה, וכן סוכר שהגיע מתורכיה באמצעות עיסקה משולשת. בעוד שב־1963 סיפקו ארצות השוק המשותף את עיקר נכסי התצרוכת המיובאים לצריכה שוטפת, הרי ב־1964 תפסו "ארצות ההסכמים המסחריים" את המקום הראשון באספקת נכסים אלה וחלקן עלה על רבע.

משקלו של הייבוא מארצות הברית ירד, בעיקר כתוצאה מירידת חלקה של ארצות הברית

¹ ראה פרק ו', "מחירים".

הייצוא, נמו, לפי קבוצות עיקריות, 1962 עד 1964

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת						1964	1963	1962	
בערך		במחיר		בכמות					
1964	1963	1964	1963	1964	1963				
(אחוזים)						(מיליוני דולרים)			
-29.3	51.7	-21.0	14.9	-10.5	32.0	52.8	74.7	49.3	פרי הדר
-0.7	-25.3	-11.1	9.9	11.7	-32.0	14.2	14.3	19.1	מוצרים חקלאיים אחרים
-24.7	30.2	-19.1	14.1	-6.9	14.1	67.0	89.0	68.4	סך הייצוא החקלאי
14.1	19.7	3.3	1.1	10.5	18.4	164.4	144.1	120.4	מוצרי תעשייה
13.6	25.9	10.2	1.7	3.1	23.8	118.2	104.0	82.6	יהלומים
3.7	24.2	0.6	4.3	3.1	19.1	349.6	337.1	271.4	סך כל המוצרים
11.1	16.3	2.4	—	8.5	16.3	299.4	269.6	231.8	שירותים
7.0	20.6	1.4	2.3	5.5	17.9	649.0	606.7	503.2	סך כל הייצוא

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ג' 9

יצוא, לפי פריטים, 1962 עד 1964

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת							
1964	1963	1964	1963	1964	1963	1962	
-29.3	51.7	-21,909	25,478	52,809	74,718	49,240	פרי הדר
7.3	-39.8	380	-3,437	5,588	5,208	8,645	ביצים
-7.2	-13.5	-653	-1,414	8,426	19,079	10,493	מוצרי חקלאות אחרים
-24.9	-30.2	-22,182	20,627	66,823	89,005	68,378	סך כל מוצרי החקלאות
38.4	37.3	5,023	3,550	18,087	13,064	9,514	מוצרי פרי הדר
9.9	44.2	1,107	3,416	12,254	11,147	7,731	מוצרי מזון אחרים
44.2	13.3	5,815	1,544	18,967	13,152	11,608	חומים
13.6	-2.9	2,448	-540	20,486	18,038	18,578	טכסטילים אחרים והלבשה
115.3	30.6	4,968	1,011	9,278	4,310	3,299	צמנט נחושת
41.5	13.4	2,261	642	7,709	5,448	4,806	אשלגן כלוריד
22.2	106.7	1,746	4,058	9,606	7,860	3,802	דלק

17.8	12.5	1,049	1,234	12,136	11,087	9,853	מתצבים וכימיקלים אחרים
19.5	6.3	1,073	358	7,116	6,043	5,685	עץ ומוצרי
-4.1	-11.1	-357	-1,092	8,430	8,787	9,879	צמיגים ואבובים
-36.7	46.0	-8,180	7,021	14,098	22,278	15,257	מוצרי מתכת
20.7	-19.3	960	-1,107	5,594	4,634	5,741	מכונות, ציוד חשמלי וכלי הובלה
6.1	17.7	1,079	2,647	18,693	17,614	14,967	מוצרי תעשייה אחרים
13.2	18.8	18,992	22,742	162,454	143,462	120,720	סך כל מוצרי התעשייה
175.3	32.1	1,834	254	2,880	1,046	792	מכירת אניות ומטוסים
13.6	25.9	14,185	21,384	118,205	104,020	82,636	יהלומים, נטו
3.8	23.9	12,829	65,007	350,362	337,533	272,526	סך הכל
—	—	329	-693	762	433	1,126	בניכוי: החזרות והתאמות
3.7	24.2	12,500	65,700	349,600	337,100	271,400	סך כל המוצרים, נטו
11.1	16.3	29,800	37,800	299,400	269,600	231,800	שירותים
7.0	20.6	42,300	103,500	649,000	606,700	503,200	סך כל היצוא, נטו

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

באספקת נכסי השקעה, עם עליית משקלו של יבוא אניות, שנרכשו ברובן בארצות השוק המשותף. באספקת נכסי השקעה אחרים לא חל שינוי בחלקה של ארצות הברית, ואילו בנכסי התצרוכת לצריכה שוטפת חלה עלייה במשקלו של הייבוא מארץ זו. ארצות הברית המשיכה להיות מקור האספקה העיקרי של תשומות לייצור.

במשקלו היחסי של הייבוא מהממלכה המאוחדת בכלל הייבוא לא חלו שינויים ב־1964, לעומת 1963.

3. הייצוא¹

ב־1964 עלה הייצוא ב־42 מיליון דולר, עלייה בשיעור 7 אחוזים בלבד לעומת 1963. העלייה בהכנסות נובעת מעלייה של כ־5.5 אחוזים בכמויות שיוצאו. מחירי הייצוא היו, כנראה, גבוהים באחו עד שניים מאשר ב־1963. אם כי היה רק שינוי קטן במחירי הייצוא הממוצעים, הרי היו תנודות חריפות במחיריהם של מוצרים שונים.

ההכנסות מיצוא הדירים פחתו בשנת 1964 ב־30 אחוזים בהשוואה ל־1963 — 10 אחוזים בכמויות המשווקות ו־20 אחוזים במחירים. ירידת המחירים, נבעה, בחלקה, מיצוא פרי באיכות נמוכה, עקב יכולים שנפגעו בעונת 1963/64. שנת 1963 היתה שנה מבורכת במיוחד, הן מבחינת הייבולים והן מבחינת המחירים, ולפיכך היא נקודת מוצא לא טובה להערכתה של השנה שלאחריה. בהשוואה ל־1962, היתה ב־1964 עלייה של 20 אחוזים בקירוב בכמויות ששווקו וירידה בשיעור 10 אחוזים במחירים, ואילו ההכנסות היו גבוהות ב־7 אחוזים.

בביצים היתה העלייה בכמויות שיוצאו מלווה בירידה בשיעור 25 אחוזים בקירוב במחירים. הירידה נבעה, בחלקה, מהתחדשות המגמה של ירידת מחירי ביצים בשוק העולמי, בעקבות גידול מהיר של הייצור לעומת העלייה בביקוש, ובחלקה, מהמכס שהוטל על הביצים הישראליות בארצות השוק המשותף. ביצוא מוצרי חקלאות אחרים לא חל כמעט שינוי.

ההכנסות מיצוא היהלומים עלו ב־13.5 אחוזים. בראשית השנה הועלה מחיר היהלומים הגולמיים ובעקבות עלייה זו הועלו אף מחירי היהלומים המלוטשים. היהלומנים הישראליים נתקלו במשך מספר חודשים בקשיים במכירת תוצרתם במחירים הגבוהים יותר. היקפו הריאלי של יצואם עלה ב־3 אחוזים בלבד והצטברה כמות ניכרת של מלאי. אולם לקראת סוף 1964 ובראשית 1965 חזר מלאי היהלומים ופחת.

סך הייצוא התעשייתי למעט יהלומים, עלה ב־20 מיליון דולר — עלייה של כ־14 אחוזים. המורכבת מעלייה בשיעור 10.5 אחוזים בכמויות ו־3 אחוזים במחירים. ב־1963 עלה היקפו הריאלי של הייצוא התעשייתי ב־18.5 אחוזים וההכנסות ממנו — ב־20 אחוזים בערך.

האטת שיעור הגידול של הייצוא התעשייתי ב־1964 נעוצה, בעיקרה, במוצרי מתכת. יצואם של אלה היה גבוה מאוד בשנת 1963, עקב הזמנות מיוחדות שלא נישנו ב־1964. גם במספר ענפים אחרים הואט שיעור הגידול, אך באותם הענפים, שבהם התרכז עיקר התוספת לייצוא, היה שיעור הגידול מהיר ביותר. והשפעתם של ענפים אלה על הייצוא הכולל היתה בעלת משקל יחסי גדול יותר.

יצוא מוצרי המתכת בשנת 1963 התרכז בעיקר ברביע הראשון. עובדה זו יצרה בראשית 1964 את הרושם של נסיגה כללית בייצוא התעשייתי ובמחצית השנייה של השנה — רושם של התאוששות. במרכיבים האחרים של הייצוא התעשייתי לא ניכרה למעשה התפתחות כזאת והתפתחותם היתה רצופה למדי במשך כל השנה.

בשנת 1964 גברה המגמה, שכבר בלטה בשנים 1962 ו־1963, של התבססות גדלה והולכת של

¹ ראה עמ' 34, הערה 2, בדו"ח זה.

הייצוא התעשייתי על ענפי יצוא מובהקים, שאינם מייצרים כמעט כלל לשוק המקומי¹. כך אנו מוצאים, שעיקר הגידול בייצוא בשנה זו התרכז במוצרי פרי הדר, בחוטים, בצמנט נחושת ובאשלגן-כלוריד. משקלם של 4 מוצרים אלה היה כרבע מסך הייצוא התעשייתי ב-1963, וב-1964 עלה סך יצואם בשיעור 50 אחוזים — 18 מיליון דולר, ומשקלם בסך הייצוא התעשייתי עלה לשליש.

לוח ג' 10

הייצוא, ברוטו, של מוצרי הייצוא המובהקים של התעשייה*, 1963 ו-1964

מוצרי יצוא מובהקים		
1964	1963	
(אלפי דולרים)		
18,087	13,064	מוצרי פרי הדר
18,967	13,152	חוטים
9,278	4,310	צמנט-נחושת
7,709	5,448	אשלגן כלוריד
54,041	35,974	סך הכל
18,067	6,747	התוספת לעומת השנה הקודמת
(אחוזים)		
50.2	23.1	התוספת לעומת השנה הקודמת
33.3	25.1	המשקל בסך הייצוא התעשייתי *
		משקל התוספת בסך הגידול
95.1	29.7	של הייצוא התעשייתי *

* אינו כולל יהלומים.

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

במוצרי פרי הדר חלה עלייה בשיעור 38 אחוזים, מאחר שבעונת ההדרים 1963/64 היה גבוה אחוז הפרי שאינו ראוי ליצוא ישיר ושהופנה משום כך לעיבוד תעשייתי.

העלייה ביצוא החוטים נובעת מעליית כושר הייצור של חוטים סינטטיים, שיש להם שוקי יצוא טובים, ומהעלאת שיעור הפרמיה ליצוא חוטי כותנה. כיוון שהעלאה זו היתה צפויה כבר ב-1963, אגרו היצרנים מלאי בסוף אותה שנה ומכרו אותו בראשית 1964. לקראת סוף 1964 היה התהליך הפוך — ב-1965 היתה צפויה הורדה של הפרמיה; ולכן מיהרו היצרנים למכור כמויות ככל האפשר עוד ב-1964.

בצמנט נחושת חלה השנה עלייה חדה במחירים — 50 אחוזים — בעקבות מחסור זמני בשוק העולמי. כדי לנצל עלייה זו במידה מכסימלית, הוחש קצב ההפקה בתמנע. ההחשה נתאפשרה אף הודות לגילוי עורק בעל תכולת נחושת גבוהה. עקב כך, עלו כמויות צמנט הנחושת שיוצאו ב-40 אחוזים, בעוד שהמחירים עלו ב-50 אחוזים, כך שההכנסות מיצוא זה הוכפלו ויותר. יצוא האשלגן גדל עם הגדלת כושר התפוקה של מפעלי ים-המלח.

¹ ראה פרק י"ב, "התעשייה".

מוצרים אחרים שיצואם עלה, אם כי לא בשיעור רב מאד, היו מוצרי מזון אחרים, טכסטילים אחרים ומוצרי הלבשה, דלק ולבידים. העלייה בסעיף המכונות אינה אלא רישום של מכירת כלי שייט ואווירונים ישנים, ואינה קשורה למעשה בתפוקת התעשייה.

ביצוא צמיגים חלה ירידה, מאחר שהמפעלים הקיימים עובדים בכושר ייצור מלא והעלייה בביקוש המקומי לצמיגים באה על חשבון הייצוא. תופעה כזאת קיימת גם ביצוא המלט וכן במספר מוצרי טכסטיל.

השפעתה השלילית של הגיאות במשק על הייצוא אינה מצטמצמת אך ורק להתחרות ישירה של השוק המקומי על המוצרים המוגמרים; במצב של תעסוקה מלאה מביאה גיאות זו לכך שבטווח הארוך מתחרה השוק המקומי בשוקי הייצוא גם על גורמי הייצור עצמם, ומביא להפנייתם לתעשיות המייצרות לשוק המקומי דווקא.

יצוא השירותים עלה ב-11.1 אחוזים, לעומת 16.3 אחוזים ב-1963. שיעור זה עולה בהרבה על שיעור עליית יצוא המוצרים.

לוח ג' 11

יצוא השירותים, 1962 עד 1964

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת		1964	1963	1962	
1964	1963				
(אחוזים)		(מיליוני דולרים)			
9.9	-5.9	36.7	33.4	35.5	הובלת נוסעים
10.3	10.3	71.8	65.1	59.0	הובלת משאות
6.7	-25.6	17.4	16.3	21.9	הכנסות אחרות מהובלה
9.7	-1.4	125.9	114.8	116.4	סך כל התחבורה
2.6	39.1	54.8	53.4	38.4	תיירות
19.3	13.8	36.5	30.6	26.9	ביטוח
9.1	23.5	28.7	26.3	21.3	שירותי הון
38.8	46.2	21.1	15.2	10.4	ממשלה, לנמ"א
10.6	59.2	32.4	29.3	18.4	שירותים אחרים
11.1	16.3	299.4	269.6	231.8	סך כל השירותים

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטאטיסטיקה.

עלייה ניכרת בסך 11 מיליון דולר חלה בהכנסות התחבורה. במידת מה תרמה לגידול זה עליית מחירי ההובלה הימית. 6.7 מיליון דולר מסך הגידול בסעיף זה מקורם בהובלת סחורות. עלייה זו קשורה, כמובן, בגידול הרב בהיקף יבוא המוצרים השנה; ההכנסות מהובלת מטעני יצוא לא עלו.

ההכנסות מתיירות כמעט שלא עלו. עובדה זאת נראית תמוהה, מאחר שמספר התיירים הנכנסים עלה ב-1964 בכ-15 אחוזים, ואילו במספר ימי השעות הממוצע של התיירים בארץ לא חל שינוי. ייתכן שהעלייה המואטת, יחסית, בהכנסות נובעת מהגדלת משקלה של התיירות העממית בכלל

התיירות לישראל, הגם שיש להטיל ספק בכך שהתפתחות זו בלבד היה בה כדי להוריד את ההוצאה הממוצעת של תייר בשיעור 15 אחוזים.

(א) הערך המוסף

ירידת משקלה בסך הייצוא של התוצרת החקלאית, שהיא בעלת ערך מוסף גבוה, ועליית משקל הייצוא התעשייתי, לרבות יהלומים, שהערך המוסף בו נמוך יותר — הביאה לירידת-מה באחוז הערך המוסף בסך הייצוא, והיקפו הכולל של הערך המוסף בייצוא עלה ב-1964 רק ב-14 מיליון דולר לעומת 1963.

הירידה בסך 20 מיליון דולר ויותר ביצוא ההדרים היתה כמעט כולה ירידה גם בערך המוסף, בגלל יכולים נמוכים ליחידת תשומה ובגלל ירידת המחירים. אף בייצוא החקלאי האחר פחת במקצת הערך המוסף, למרות עלייה קלה בסך הייצוא — גם זאת עקב ירידת המחירים. בענף היהלומים עלו מחיריהם של חומרי הגלם פחות ממחיר התוצרת המוגמרת. אף כי ההיקף הריאלי של ייצוא היהלומים עלה ב-3 אחוזים בלבד, עלה הערך המוסף ביותר מ-10 אחוזים. עם זאת, כיוון שמרכיב הערך המוסף ביצוא היהלומים הוא פחות מ-20 אחוזים, הרי היקף העלייה המוחלטת בו הוא קטן — כ-2 מיליון דולר בלבד.

בייצוא התעשייתי האחר חלה ירידת-מה במרכיב הערך המוסף — לאחר ניכוי השפעת המחירים — בגלל עליית משקלם של מוצרי תעשייה בעלי מרכיב ערך מוסף נמוך, יחסית. עליית מחירי הייצוא בשיעור העולה על העלייה במחיר חומרי הגלם לתעשייה קיזזה מגמה זו, כך שבפועל נשאר אחוז הערך המוסף כפי שהיה ב-1963. בסך הכל עלה הערך המוסף במוצרי התעשייה ב-12 מיליון דולר בערך; כ-7 מיליון דולר כתוצאה מהרחבת ההיקף הריאלי של הייצוא וכ-5 מיליון דולר מחמת עליית המחירים.

בסך הכל עלה הייצוא הגולמי של מוצרים ב-12.5 מיליון דולר, ואילו ייצוא הערך המוסף הכלול בהם ירד ב-8.5 מיליון דולר.

כנגד זה, חלה עלייה ב-20 מיליון דולר ומעלה ביצוא הערך המוסף של ענפי השירותים. כ-60 אחוזים מסכום זה הוא ערך מוסף, הנובע מיצוא שירותים הקשורים בפעילות הרגילה של המשק — שירותי הובלה, תיירות וכדומה. כ-6 מיליון דולר מתוספת הערך המוסף בשירותים שמקורם בתקבולי פיצויים, שנתקבלו מחברות ביטוח — סעיף שלעומתו מצוי סעיף יבוא בצורת תשלומי פרמיות ביטוח. 2.5 מיליון דולר מתוספת הערך המוסף מקורם בייצוא של שירותי הון לחוץ לארץ.

(ב) ארצות הייעוד

ארצות הייעוד העיקריות של הייצוא הישראלי נשארו גם ב-1964 ארצות השוק המשותף, אשר הייצוא אליהן הגיע ל-28 אחוזים מכלל ייצוא הסחורות, ארצות הברית (כ-15 אחוזים) והממלכה המאוחדת (12.4 אחוזים). סך הייצוא לארצות אלה הגיע ל-55 אחוזים בערך מכלל הייצוא. בחלקן היחסי של ארצות הייעוד בסך ייצוא הסחורות של ישראל חלו בשנת 1964 מספר שינויים בהשוואה ל-1963. משקלן של ארצות השוק האירופי המשותף ומשקלה של הממלכה המאוחדת ירד, בעיקר כתוצאה מירידת ייצוא ההדרים, המהווה מרכיב חשוב בייצוא לארצות אלה.

לעומת זאת עלה, במידת-מה, משקלו היחסי של הייצוא לארצות הברית עקב עלייה ביצוא היהלומים, המהווה מרכיב יחסי גבוה בייצוא לארץ זו ועקב משקלם הנמוך של המוצרים החקלאיים, אשר יצואם פחת, ביצוא זה.

ירידת מחירי ההדרים ב-1964 היתה חריפה יותר בשוקי אירופה מאשר בממלכה המאוחדת ולכן הופנה לארצות השוק המשותף חלק קטן של הפרי. לפיכך ירד חלקן ביצוא ההדרים מ-41

לוח ג' 12

הייצוא והערך המוסף*, 1962 עד 1964

(מחירים שוטפים)

המוצר	הייצוא			הערך המוסף			העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת		מרכיב הערך המוסף בייצוא		
	1964	1963	1962	1964	1963	1962	1964	1963	1964	1963	1962
	(מיליוני דולרים)			(מיליוני דולרים)			(מיליוני דולרים)		(אחוזים)		
הדרים	49.3	74.7	52.8	41.1	63.4	42.6	25.4	-21.9	22.3	-20.8	83.4
מוצרים חקלאיים אחרים	19.1	14.3	14.2	13.0	10.5	9.0	-4.8	-0.1	-2.5	-1.5	68.1
סך כל המוצרים החקלאיים	68.4	89.0	67.0	54.1	73.9	51.6	20.6	-22.0	19.8	-22.3	79.1
יהלומים	82.6	104.0	118.2	15.4	18.3	20.4	21.4	14.2	2.9	2.1	18.6
מוצרים תעשייתיים אחרים	120.4	144.1	164.4	66.4	74.4	86.1	23.7	20.3	8.0	11.7	55.1
סך כל המוצרים התעשייתיים	203.0	248.1	282.6	81.8	92.7	106.5	45.1	34.5	10.9	13.8	40.3
סך כל המוצרים	271.4	337.1	349.6	135.9	166.6	158.1	65.9	12.5	30.7	-8.5	50.1
שירותים	231.8	269.6	296.8	147.6	178.8	201.5	37.8	27.2	31.2	22.7	63.7
סך כל הייצוא	503.2	606.7	646.4	283.5	345.4	359.6	103.5	39.7	61.9	14.2	56.3

* החישוב נעשה בהתאם למרכיבים של 1962, לפי פירוט 80 ענפים. המרכיבים הותאמו למחירים שוטפים של יבוא וייצוא. האומדנים מבטאים, איפוא, שינויים הנובעים משינויים בהרכב הייצוא וכתנאי הסחר, ואינם מבטאים שינויים, שהלו במרכיבים הטבעיים של התשומות. לפיכך, האומדנים המובאים כאן אינם מתאימים בדיוק לאומדני הייבוא לפי יעודים, המובאים בלוח ג' 8.

אחוזים ב־1963, ל־34 אחוזים ב־1964. יצוא ההדרים לממלכה המאוחדת פחת אף הוא, אולם משקלה היחסי של הממלכה המאוחדת כקונת הדרים עלה. עליית־מה חלה גם בחלקו של יצוא ההדרים למדינות, של ישראל יש הסכמים מסחריים עימן ובמיוחד לארצות מזרח אירופה.

הירידה בחלקו של הייצוא החקלאי הישראלי לארצות השוק המשותף בלטה בשנת 1964 אף יותר מהירידה היחסית ביצוא ההדרים לארצות אלה. בעוד שבשנת 1963 קלטו ארצות השוק המשותף כמחצית מכלל הייצוא החקלאי (למעט הדרים), הרי בשנת 1964 ירד חלקו והגיע לכדי 40 אחוזים בלבד.

ירידת־מה חלה גם במשקלו של הייצוא החקלאי האחר (למעט הדרים) לממלכה המאוחדת. לעומת זאת, חלה עלייה ניכרת בחלקו של ארצות אסיה ושל הארצות עימן יש לישראל הסכמים מסחריים בסך יצוא זה.

ביצוא היהלומים לא חלו בשנה האחרונה שינויים ניכרים, מבחינת חלקו היחסי של ארצות הייעוד השונות. ארצות השוק המשותף (במיוחד בלגיה) וארצות הברית ממשיכות להיות הקונות העיקריות של היהלומים המלוטשים וחלקן בסך יצוא היהלומים הישראלי מגיע לקרוב ל־60 אחוזים.

באופן כללי לא חלו בשנה האחרונה שינויים ניכרים בחלקו היחסי של ארצות הייעוד השונות בייצוא התעשייתי, בהשוואה לשנת 1963.

למרות התקדמותה של תוכנית השילוב של ארצות השוק האירופי המשותף — הורדת המכסים הפנימיים והמשכו של תהליך הקמת חומות המכס החיצוני המשותף — עלה במקצת הייצוא התעשייתי לארצות אלה, אם כי חלה ירידת־מה בחלקו בסך הייצוא התעשייתי — מ־25 אחוזים ב־1963 ל־23 אחוזים ב־1964.

(ג) עידוד הייצוא

התפתחות הייצוא בשנים 1962 עד 1964 מראה שבענפי ייצור רבים ובמיוחד בענפים בהם מהווה השוק המקומי חלק חשוב בייצור, אין ליצרן רווח נאות מיצוא בהשוואה לייעודים אחרים, ואין בו כדי להבטיח הפניית כמות מספקת של מקורות לשוק יצוא. ואומנם, מצביעים מספר נתונים על כך שבענפים רבים משיג היצרן ממכירותיו בשוק המקומי מחירים גבוהים בהרבה מאלה שהוא עשוי להשיג בחוץ לארץ. בתנאים אלה מעדיף היצרן לחלק את תוצרתו בין הייצוא לבין השוק המקומי, על ידי ניצול מירבי של השוק המקומי ומחיריו הגבוהים ועמדתו המונופוליסטית בו, והפניית מוצרים ליצוא רק במידה שאין הוא יכול לשווקם בארץ, מבלי להוריד את המחיר מעבר לגבול האופטימלי.

ככל שעולה הביקוש בארץ, מופנה, איפוא, חלק גדול יותר מהתוצרת לשוק המקומי. ב־1964 גרמה הגיאומטריה המקומית לירידת יצוא המלט, הצמיגים וחלק ממוצרי המזון והטכסטילים — ענפים שבהם לא השיג הגידול בכושר הייצור את הגידול בביקוש. הגידול בייצוא התרכז השנה, כמעט כולו, בענפים שבהם אין השוק המקומי מתחרה באופן ישיר בייצוא, ואילו בענפים אחרים לא עלה הייצוא או אף פחת. בטווח הארוך עלולים גם ענפי יצוא מובהקים להיפגע, כיוון שהם יצטרכו לעמוד בהתחרות עם ענפים אחרים על גורמי הייצור.

כדי למנוע את הרעת מצבו היחסי של הייצוא יש ליצר תנאים אשר יגדילו את ריווחיותו ליצרן; מאז הפיחות ב־1962 מעדיפה הממשלה שלא לעודד את הייצוא על ידי פרמיות כלליות לערך המוסף ורוב הייצוא מתבצע בשער של 3 ל"י לדולר. עם זאת, נוקטת הממשלה לגבי חלק מהייצוא בשורה של תמיכות שהחשובות בהן הן קרנות השוואה ענפיות, ומימון הייצוא בריבית נמוכה יחסית המתבצע על ידי בנק ישראל. מלבד זאת ישנו מספר רב של תמיכות עקיפות, שהיקפן התקציבי הוא מצומצם מאוד. הצורה המקובלת ביותר של עידוד הייצוא היא באמצעות אירגון קרטלי של ענפים והקמת קרנות השוואה, שתפקידן להבטיח ליצואן תמורה גבוהה יותר לדולר יצוא. על חשבון התמורה מהמכירות בשוק המקומי. במספר קרנות, במיוחד קרנות הקשורות בחקלאות ובענף

הטכסטילים, פועלת הקרן בגירעון, הממומן מתקציב הממשלה. השתתפות הממשלה במימון הקרנות היא כמובן תמיכה ישירה ליצוא; במידה שהקרנות אינן ממומנות על ידי הממשלה, ניתן לראות בהן תמיכה לייצוא הממומנת לא על ידי כלל משלמי המיסים, אלא על ידי צרכני אותם מוצרים בארץ, באמצעות האירגון הענפי. בשיטה זו קושרים, באופן מלאכותי, את היקף העידוד למוצר יצוא בהיקף השיווק של אותו מוצר בארץ. חיסרון בולט של השיטה הוא בכך, שאין כלל לדעת כמה משלם המשק עבור הייצוא. חיסרון אחר נעוץ בהיווצרותה של הפלייה בין הענפים, הנובעת מהעובדה שההסדרים מתייחסים רק לחלק מהענפים והם שונים מענף לענף, הפלייה זו לא זו בלבד שהיא מעוותת את מיבנה הייצור השוטף של המשק בהווה, אלא גם את כיוון התפתחותו בעתיד.

אמצעי העידוד האחר שהיקפו גדול הוא, כאמור, האשראי ליצוא. רמתו הממוצעת של אשראי זה מכל המקורות, נאמדת בשנת 1964 ב־350 עד 400 מיליון ל"י. הרווח ליצואן מהאשראי הוא ההפרש בין הריבית על אשראי ליצוא — כ־6.5 אחוזים, לבין הריבית על אשראי רגיל. הפרש זה נאמד בשנת 1964 ב־20 עד 25 מיליון ל"י, שהם 6–7 אחוזים מסך יצוא הסחורות באותה שנה. האפקטיביות של האשראי לייצוא דומה, איפוא, בהיקפה לזו של תשלום פרמיה של 20 אגורות לדולר יצוא. אם כי היקפן של קרנות האשראי לייצוא עלה מאוד ב־1964, הרי העלייה כולה אינה מבטאת הטבה יחסית של תנאי הייצוא ב־1964 עצמה, כיוון שהאשראי מקרנות אלה החליף בחלקו אשראי, שניתן גם קודם לכן בשער ריבית נמוך על ידי ספקים בחוץ לארץ ומקורות אחרים. יש לציין שאשראי זול יחסית לייצוא הוא אומנם תמיכה, אלא שהתמיכה אינה למוצר הסופי אלא לגורם ייצור מסוים — הון. על ידי כך מוזילה התמיכה את ההון, יחסית לגורמי ייצור אחרים, מעודדת שימוש יתר בו, ואף נותנת העדפה לענפים הזקוקים, יחסית, להון חוזר בשיעור רב. כיוון שהמשק משלם את מחירו הריאלי המלא של ההון אין גורמי הייצור השונים מופעלים ביחסים שהם האופטימליים מבחינת המשק.

תמיכות אחרות ניתנות בצורה של השתתפות הממשלה בהוצאות הובלה, בהוצאות מחקר, בפירסומת בחוץ לארץ ובהחזקת משרדים שם, במתן מענקים לחברות יצוא ונשיאה בחלק מהפסדיהן, בהחזר של מס נסיעות חוץ ליצואנים וכן בהחזר של חלק ממס הרכוש שהם חייבים בו. כל התמיכות האלה קטנות מאד בהיקפן.

4. יבוא ההון

סך יבוא ההון לישראל מורכב מהעברות חד־צדדיות, הלוואות לזמן בינוני וארוך והשקעות מחוץ לארץ. ביבוא ההון חלה בשנת 1964 עלייה של כ־40 מיליון דולר, בעיקר כתוצאה מעלייה ניכרת בהתחייבויות לחוץ לארץ. שנת 1963 היתה שנה יוצאת דופן, כיוון שבעקבות החזרה מוקדמת של חובות, בגובה 50 מיליון דולר, חלה ירידה, נטו, בסך ההתחייבויות לחוץ לארץ. סיכום יבוא ההון מראה, כי בשנת 1964 שררה יציבות בהעברות חד־צדדיות לפרטים וירידה בהעברות חד־צדדיות לסקטור הציבורי. בהשקעות מחוץ לארץ לא חל שינוי, ואילו בהלוואות חלה עלייה ניכרת, ומשקלן בסך יבוא ההון עלה.

(א) העברות חד צדדיות

לאחר עלייה בסך 16 מיליון דולר בקירוב בשנת 1963, שהעלתה את ההעברות החד־צדדיות לשיא של 347 מיליון דולר, חזרו ההעברות וירדו בכ־12 מיליון דולר, והסתכמו בכ־335 מיליון דולר — 4 מיליון דולר בלבד מעל לרמתם ב־1962. אומנם, בסך ההעברות לא חלו שינויים רבים בין 1962 ל־1964, אולם הרכבן השתנה והתופעה הבולטת ביותר היא העלייה הניכרת מדי שנה בשנה בהעברות על ידי פרטים, לעומת ירידה בהעברות לסקטור הציבורי, ובעיקר בהעברות על חשבון השילומים מגרמניה.

יבוא ההון, 1962 עד 1964

(מיליוני דולרים)

1964	1963	1962	
א. העברות חד-צדדיות			
270	267	239	(1) העברות לסקטור הפרטי
96	89	68	העברות פרטים
134	139	134	פיצויים אישיים מגרמניה
40	39	37	העברות למוסדות שלא למטרת רווח *
65	80	92	(2) העברות לסקטור הציבורי
17	28	47	שילומים מגרמניה, נטו
8	6	8	מענק ממשלת ארצות-הברית
40	46	37	העברות למוסדות הלאומים *
335	347	331	סך ההעברות החד-צדדיות
ב. תנועת הון			
133	135	82	(1) לסקטור פרטי
133	135	82	השקעות מחוץ-לארץ, נטו
97	42	130	(2) לסקטור הציבורי
24	23	33	מילווה העצמאות והפיתוח, נטו
32	50	45	הלוואות ופיקדונות ממשלת ארצות-הברית **
41	-31	52	מילווה אחרים לזמן בינוני וארוך, נטו
230	177	212	סך כל ההון לזמן בינוני וארוך
565	524	543	סך כל יבוא ההון

* סכומים אלה אינם זהים עם הסכומים הנקובים בפרקים ו', "פעולות הסקטור הציבורי" ופרק ח', "פעולות המוסדות שלא למטרת רווח", בגלל השוני בהגדרות.

** בסעיף זה כלולים גם פיקדונות ממשלת ארצות-הברית, אשר במאזן התשלומים רשומים כפעולות הון לזמן קצר. כתוצאה מכך יש הפרש בסך 22 מיליון דולר בין סך יבוא ההון כאן לבין סך ההעברות החד-צדדיות וההון לזמן ארוך במאזן התשלומים.

בהתאם להסכם השילומים עם גרמניה היה על ישראל לקבל סחורות ושירותים בשווי כולל של 3,450 מיליון מרקים גרמניים, שהם בערך 830 מיליון דולר. יבוא המוצרים והשירותים ממקור זה הסתכם עד סוף 1964 ב־795 מיליון דולר. הסכום הנותר ינוצל בשנים 1965-1966 לקניית דלק, ואילו כל שאר הסחורות כבר הגיעו בשנים קודמות. במשך עשר השנים, שבהן הוצא הסכם השילומים אל הפועל הועברו כ־50 מיליון דולר לאירגונים יהודיים בחוץ לארץ, כחלקם בהסכם עם ממשלת גרמניה. כלומר, יבוא ההון, נטו, ממקור זה הסתכם עד סוף 1964 ב־745 מיליון דולר.

ההעברות על חשבון פיצויים מגרמניה עלו משנה לשנה עד 1962 ומאז התייצבו. ב־1964 הן היוו כ־40 אחוזים מסך התקבולים החד צדדיים. העברות הפרטים המשיכו לעלות. אם כי בקצב איטי יותר, והסתכמו בקרוב ל־30 אחוזים מסך ההעברות החד צדדיות.

לאחר העלייה הניכרת בהעברות המוסדות בשנת 1963, הן ירדו במידת-מה בשנת 1964 והסתכמו בקצת פחות מ-80 מיליון דולר. המספרים משקפים את ההעברות למעשה, ואינם מתחשבים בפעולות בחוץ-לארץ. בהעברות לארץ על ידי הסוכנות, קרן היסוד והקרן הקיימת יש תנודות ניכרות משנה לשנה, בעיקר בגלל הוצאות מוסדות אלה בחוץ לארץ ושינויים החלים בהלוואות שהם מקבלים ומחזירים בחוץ לארץ. ההעברות לארץ של המוסדות הלאומיים הגיעו לכ-60 מיליון דולר ב-1961, 37 מיליון דולר ב-1962, 46 מיליון דולר ב-1963 וכ-40 מיליון דולר ב-1964. בהעברות לארץ של המוסדות האחרים חלה עליית-מה בשנים האחרונות; לעומת סכומים של כ-33-34 מיליון דולר לשנה בשנים 1959 עד 1961 הסתכמו העברות אלה בשנים 1962 עד 1964 בכ-37-40 מיליון דולר לשנה.

עד לשנת 1962 ניתן רובו של הסיוע לישראל מממשלת ארצות-הברית בצורת הלוואות, שעמדו לפירעון בלירות ישראליות בריבית נמוכה מאוד. בשנים האחרונות חל שינוי במדיניותה של ממשלת ארצות-הברית, ורוב המלוות ניתנים בריבית של 2 עד $3\frac{1}{4}$ אחוזים לשנה והם יעמדו לפירעון בדולרים. סך ההלוואות במטבע זר, שניתן במסגרת זו בשנת 1964, הגיע לכ-23 מיליון דולר, לעומת כ-28 מיליון דולר בשנת 1963. סך כל הסיוע מממשלת ארצות-הברית בשנת 1964 הסתכם ב-40 מיליון דולר, לעומת כ-56 מיליון דולר בשנה הקודמת.

(ב) תנועות הון לזמן ארוך

בשנת 1963 חלה ירידה בהתחייבויות מטבע החוץ של המדינה, פרט למלוות העצמאות והפיתוח ולהתחייבויות לממשלת ארצות-הברית, אולם תופעה זו לא נמשכה ב-1964. סך ההתחייבויות לזמן בינוני וארוך שב ועלה בכ-41 מיליון דולר.

ההתחייבויות לבנק העולמי הסתכמו בסוף 1964 בכ-40 מיליון דולר — 12.5 מיליון דולר מעל לרמתם בסוף 1963. בשנים 1960 עד 1962 אושרו על ידי הבנק העולמי שלושה מלוות לישראל עבור נמל אשדוד, מפעלי ים-המלח ופיתוח רשת הכבישים, בסכום כולל של כ-75 מיליון דולר. הניצול של מלוות אלה הוא הדרגתי ועד סוף 1964 נוצלו כ-40 מיליון דולר.

משנת 1949 נתקבלו מספר מלוות מהבנק ליצוא ויבוא של ארצות-הברית בסכום כולל של 223 מיליון דולר, רוב המלוות הללו נוצל וחלק ניכר מהם אף הוחזר. במשך שנת 1964 הוחזרו כ-11 מיליון דולר על חשבון מלוות אלה, וסך ההתחייבויות ירדו לכ-70 מיליון דולר.

סך ההתחייבויות על חשבון מלוות העצמאות והפיתוח הגיע ל-499 מיליון דולר בסוף 1964, לעומת 475 מיליון דולר בסוף השנה הקודמת. במשך השנה נמכרו איגרות (כתוספת הריבית המצטברת) בסך 98 מיליון דולר, אולם ניפדו גם איגרות בסך 74 מיליון דולר בקירוב, בחלקן לפני מועד הפידיון ובחלקן עם הגיע מועד הפירעון. לפיכך, העלייה, נטו, בהתחייבויות הסתכמה בסך 24 מיליון דולר.

הפידיון המוקדם של איגרות במטבע זר לא הגיע לסכום ניכר. במשך כל התקופה עד סוף 1964 הגיע פידיון מוקדם זה לכ-32 מיליון דולר, מהם 4 מיליון דולר במשך 1964. לעומת זאת, הגיעו הפידיונות המוקדמים בלירות ישראליות ל-203 מיליון דולר, מהם 25 מיליון דולר במשך 1964. הסכום הגדול ביותר הומר על ידי המוסדות — כ-85 מיליון דולר, מהם כ-9 מיליון דולר ב-1964. משקיעים מחוץ לארץ המירו איגרות בסך 77 מיליון דולר, מהם 10 מיליון ב-1964, ואילו תיירים המירו 29 מיליון דולר, מהם 4 ב-1964; הסכום הנותר הומר על ידי תושבים ישראלים ועולים חדשים.

בשנים האחרונות היתה ההכנסה, נטו, מאיגרות אלה נמוכה למדי. בשנת 1964 הסתכמו ההעברות בכ-25 מיליון דולר לשנה, אך יש להביא בחשבון ש-8 מיליון דולר שולמו כריבית על ההתחייבויות אלה¹, וכן היו הוצאות ניכרות של פירסום והפצה.

¹ אינו כולל את הריבית על האיגרות הנושאות ריבית מצטברת.

לוח ג' 14

ההשקעות מחוץ לארץ, לפי הסוג, 1963 ו-1964

(מיליוני דולרים)

העלייה או הירידה (-) מ-1963 ל-1964	1964	1963	
4.7	{ 86.7	{ 134.4	העברות הון במזומנים
	52.4		השקעות במניות
0.1	10.6	10.5	העברות הון באיגרות מלווה העצמאות והפיתוח
-8.9	10.6	19.5	העברות הון בסחורות
5.2	13.5	8.3	השקעות חוזרות של רווחים
1.1	173.8	172.7	
בניכוי:			
7.0	17.1	10.1	חיסול השקעות זרות בארץ
-4.6	10.8	15.4	השקעות ישראליות בחוץ לארץ
1.5	13.3	11.8	השקעות בניירות ערך זרים
3.9	41.2	37.3	
-2.8	132.6	135.4	סך כל ההשקעות מחוץ לארץ, נטו

סך ההתחייבויות האחרות לזמן ארוך ובינוני עלה בכ-40 מיליון דולר ב-1964. החובות שנוצרו במשך השנה היו בסכום גדול יותר, אולם היה גם פירעון חובות וכן חלה עלייה בהלוואות שניתנו על ידי ישראל, בסכום 11 מיליון דולר.

רמת ההשקעות מחוץ לארץ לא נשתנתה לעומת הרמה הגבוהה אשתקד. השינוי הניכר ביותר היה עלייה גדולה, יחסית, בהשקעות החוזרות של רווחים במטבע ישראלי, אולם סכום זה היווה

לוח ג' 15

יתרות מטבע החוץ של המדינה*, 1962 עד 1964

(מיליוני דולרים)

השינוי לעומת השנה הקודמת	1964	1963	1962	(סוף התקיפה)
1964 1963				
30.6	109.1	645.7	615.1	506.0
				פיקדונות בחוץ לארץ (כולל זהב וקרן המטבע הבינ-לאומית)
בניכוי:				
6.3	21.2	127.6	121.3	100.1
				פיקדונות של זרים ותושבי חוץ במערכת הבנקאות בארץ
24.3	87.9	518.1	493.8	405.9
				פיקדונות במטבע חוץ, נטו

* יתרות אלה כוללות לא רק יתרות המוחזקות באמצעות מערכת הבנקאות, כפי שהן מובאות בפרק ט"ו, אלא גם פיקדונות המוחזקים באופן ישיר על ידי האוצר.

גם ב-1964 רק כ-8 אחוזים מסך ההשקעות מחוץ לארץ, שהסתכמו ב-174 מיליון דולר. חלה גם עלייה ניכרת בחיסול השקעות זרות בארץ, וירידה בהשקעות הישראליות בחוץ לארץ.

(ג) יתרות מטבע החוץ

יתרות מטבע החוץ, ברוטו, של המדינה מורכבות מזהב ומפיקדונות בבנקים בחוץ לארץ, והן הסתכמו בסוף 1964 ב-646 מיליון דולר. יתרות אלה עלו במהירות רבה בשנים 1962 ו-1963, ואילו ב-1964 חלה האטה בעלייה; לעומת גידול בסך 140 מיליון דולר ב-1962 ו-109 מיליון דולר ב-1963, הסתכם הגידול ב-1964 ב-31 מיליון דולר בלבד. האטה זו הינה תוצאה מהעובדה שהפער במאזן השוטף גדל במידה רבה יותר מאשר יבוא ההון.

נוסף על כך עלו במשך השנים האחרונות גם פיקדונות תושבי החוץ ופיקדונות הבנקים הזרים, המהווים התחייבות נגדית. פיקדונות אלה הסתכמו בסוף 1964 ב-128 מיליון דולר — 6 מיליון דולר מעל לרמתם בסוף 1963. לפיכך הסתכם סך יתרות מטבע החוץ, נטו, של המדינה ב-518 מיליון דולר — עלייה בסך 24 מיליון דולר במשך השנה, לעומת עלייה בסך 88 מיליון דולר ב-1963 ו-118 מיליון דולר ב-1962.